

Задача: Направете конспект на всяка от подтемите на урок по история на България „Възрожденските училища“.

ВЪЗРОЖДЕНСКИТЕ УЧИЛИЩА

1. Училища и учители през XVIII и началото на XIX в.

Чуждото политическо господство има тежки последици за духовното развитие на подвластното християнско население.

В хода на османските завоевания действащите по времето на патриарх Евтимий книжовни центрове са унищожени, културното общуване с околните и по-отдалечените европейски страни е прекъснато, а по-голямата част от тогавашната българска интелигенция е избита или принудена да търси спасение в съседните православни държави. Едва през втората половина на XV в., когато Високата порта успява да покори окончателно всички балкански народи, се създават предпоставки за бавното възстановяване на старите просветни традиции, като единственият възможен и достъпен за българите тип училища се оказват т.нар. килии.

Килийните училища се откривали към манастирите или към големите градски църкви. Преподаването се осъществявало от монаси или свещеници, които обучавали до десетина деца на различна възраст. Липсвали специално подготвени учебници и помагала, затова при усвояването на елементарните познания и умения по четене, писане и смятане се използвали т.нар. требни книги – книги с църковно-религиозно съдържание, като „Апостол“, „Часослов“ или „Псалтир“.

Документалните свидетелства показват, че през първите столетия на османското владичество килийните училища по българските земи не били много. От първата половина на XVIII в. обаче, във връзка със засилващата се стопанска активност на подвластното население, интересът на българите към образованието видимо нараства. Броят на действащите килии значително се увеличава и само за около половин столетие – от 1762 г. до началото на XIX в., те достигат от 112 до над 230, като особено известни са училищата към Рилския, Етрополския и Троянския манастир, в Котел, Елена, Търново, Сливен, София. Засилва се постепенно и светският елемент в тяхната организация. Все по-често местните търговски и занаятчийски еснафи, църковните и общинските настоятелства поемат грижите за издръжката на учителите. В обучението започват да се използват печатни гръцки, руски или сръбски граматики, книги със светско съдържание, като „Стематографията“ на Христофор Жефарович или „Историята“ на Йован Раич. През 1792 г. Марко Теодорович от Разлог отпечатва и първия български буквар.

Новите тенденции в развитието на килийното образование през XVIII в. дават тласък на просветното дело, но промените в живота на възрожденското общество, свързани със стопанския просперитет и духовната пробуда на българите, повишават очакванията и

изискванията към съществуващата училищна мрежа. Старите килии не отговаряли на нарасналите потребности от по-високо и по-модерно знание, затова все повече български младежи избират да продължат обучението си в гръцките светски училища, каквито започват да се създават в по-големите имперски градове още от началото на XVIII в. (Иstanbul, Солун, Смирна и др.). В тези, устроени изцяло по европейски образец, училища се подготвят няколко поколения българи, които по-късно се превръщат в основно ядро на формиращия се възрожденски елит. Показателни в това отношение са имената и примерът на Васил Априлов, Петър Берон, Георги Раковски, Иларион Макариополски, Иван Богоров, Иван Селимински, Любен Каравелов, Антим I.

През втората половина на XVIII в. гръцки светски училища се откриват и в някои български градове, като Пловдив, Самоков, Мелник, Търново. В началото на XIX в. обаче, в духа на Паисиевите идеи за укрепване на националното самосъзнание и за ограничаване на модното по онова време гърчеене сред младите и образовани българи, се заражда инициативата за откриване на т.нар. елинобългарски училища. В тези светски по характер училища преподаването в началото се осъществява на гръцки език, но задължително присъства и изучаването на българския език, като тенденцията е броят на учебните дисциплини, усвоявани на български език, да се увеличава постепенно. Опити за създаване на подобни „смесени“ училища са направени през 1810 и 1812 г. в Сливен и Котел, но в завършен вид първото елинобългарско училище е открито през 1815 г. от Емануил Васкидович в Свищов. По-късно неговият пример е последван от Райно Попович в Котел и в Карлово, от Иван Селимински в Сливен, от Константин Фотинов в Смирна.

Конспект:

2. Петър Берон и неговият „Рибен буквар“

По времето, когато единствените светски училища по българските земи били гръцките и елинобългарските, просветното дело в големите европейски страни преживява видим подем благодарение на въвеждането на т.нар. взаимоучителен метод. Разработен от двама британци – Бел и Ланкастър, той позволява на един учител да обучава едновременно до 100 деца, което осигурява реални възможности за масово ограмотяване на населението. В началото на XIX в. взаимният метод бързо се разпространява в редица държави, като постепенно започва да се използва и в балканските провинции на Османската империя.

Повлиян от опита на съседните народи, младият котленец Петър Берон (1800 – 1871) си поставя амбициозната задача да популяризира най-новите педагогически идеи сред българите. С финансовата подкрепа на сливения търговец хаджи Антон Иванов той съставя и отпечатва през 1824 г. в Брашов „Буквар с различни поучения“. В обширния си предговор П. Берон анализира общото състояние на съществуващите по българските земи училища и очертава възможните насоки за тяхното реформиране. Убеден привърженик на светското образование, той разяснява подробно същността на взаимоучителния метод и препоръчва прилагането на редица непознати на българските учители педагогически практики, като „звучния метод“, организирането на „открити“ уроци сред природата, редуването на отделните предмети в учебната програма, отхвърлянето на физическите наказания над учениците, ангажирането на местните църковни и общински настоятелства с материалната издръжка на училищата.

„Рибният буквар“, под каквото име придобил известност Беровият буквар, привлякъл вниманието на даскалското съсловие и бързо се превърнал в най-използвания и най-преиздавания български учебник. Още през 1828 г. например Константин Фотинов се възползвал от взаимния метод, който приложил в създаденото от него самия елинобългарско училище в Смирна. Христати Павлович също наложил новата организация в построеното през 1831 г. второ свищовско градско училище, но началото на новобългарската светска просвета се свързва с габровското взаимно училище, открито тържествено на 2 януари 1835 г.

Конспект:

3. Движението за новобългарска просвета.

Успехът на елинобългарските училища и примерът на свищовци и габровци дават подтик за началото на едно от най-масовите общобългарски движения през XIX в. – движението за новобългарска просвета. Водени от желанието да усвоят постиженията на модерната европейска наука, за да развият по-успешно занаятите и търговията си, манифактурното и фабричното си производство, богатите и влиятелни българи осъзнават постепенно колко е важно да се изгради съвременна училищна мрежа, която да осигурява нужните условия техните деца да получават възможно най-доброто образование. Така през 30-те и 40-те години на XIX в., обединени в местните общини и чрез избираните от тях църковни и училищни настоятелства, българите започват да се сдружават и да полагат системни грижи за откриването и подържането на свои светски училища. Строят се нови училищни сгради, набират се средства за привличане на най-добрите учители, печатат се учебници и учебни помагала, осигуряват се стипендии за обучение в чужбина. След учредяването на Българската екзархия, висшият църковен клир също се включва в подкрепа на българските училища, като на специални организирани епархийски и учителски събори се изработват общи правила за организация на училищната мрежа.

Движението за новобългарска просвета преминава до Освобождението през няколко етапа, свързани с въвеждането на различни форми на организация на учебната дейност и със създаването на съответните типове училища (взаимни, класни, гимназии, девически, специализирани, неделни). Темповете на развитие за отделните региони на българското землище също са различни и зависят от множество външни и вътрешни фактори, като най-успешна е модернизацията на училищното дело в големите градове из Северна България, Тракия и Македония (Свищов, Търново, Шумен, Русе, София, Пловдив, Пазарджик, Стара Загора, Велес, Щип, Охрид), в района на Средногорието (Копривщица, Панагюрище, Клисурса), в подбалканските и предбалканските селища, като Сливен, Котел, Елена, Жеравна, Трявна.

Съществена роля за успеха на училищните реформи изиграват българските учители. Знакови примери за облика на даскалското съсловие са Райно Попович, Неофит Рилски, Христати Павлович, Ботьо Петков, Сава Доброплодни, Йоаким Груев, Сава Филаретов, Добри Чинтулов, Неделя Петкова, Райна поп Георгиева, Добри Войников, Иван Момчилов, Петко Р. Славейков – все ярки личности, оставили трайна следа в културната обнова и в политическия живот на възрожденското ни общество. Принос за развитието на просветното дело имат и редица емигрантски дейци и организации, осигурили стипендии за десетки български младежи да продължат обучението си в най-престижните европейски университети и гимназии – Париж, Монпелие, Хайделберг, Мюнхен, Лайпциг, Прага, Виена, Москва, Петербург, Атина, Рим.

За нуждите на новобългарското образование през 40-те и 50-те години на XIX в. се превеждат или пишат десетки учебници и помагала по история, география, ботаника, физика, аритметика, граматика. В по-големите училища се създават библиотечни

фондове, учредяват се ученически дружества, организират се общи тържества на големите православни празници. Така се утвърждава и традицията за отбелязване на 11 май (денят на светите братя Кирил и Методий) като празник на българската просвета. В същата посока ценна подкрепа и помощ на българските училища оказват и читалищата, първите от които се откриват през 1856 г. в Лом, Свищов и Шумен.

Конспект: